

DJELOVANJE I SUKOBI GRAĐANSKIH STRANAKA U ŠIBENIKU IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA*

Hrvoje Matković

Stranački život Šibenika između dva svjetska rata, usprkos lokalnog obilježja, bio je samo dio šireg hrvatskog i općejugoslavenskog unutrašnjepolitičkog gibanja. Političke stranke u jugoslavenskoj državi imale su istaknutu ulogu i to ne samo u parlamentu nego i izvan njega. Njihovi programi i gledišta na najvažnije probleme države i njen razvoj izražavali su svu složenost i proturječnost unutrašnjeg života zemlje. One su bile instrument pomoću kojega su pojedine klase i društvene grupacije nastojale zaštititi ili ostvariti svoje interese bez obzira da li se radi o širim, hrvatskim i jugoslavenskim okvirima ili užim, lokalnim, koji obuhvaćaju područje samo jednoga grada.

Građanske stranke koje su djelovale u Šibeniku između 1918. i 1941. godine iste su one stranke koje poznamo iz političke povijesti stare Jugoslavije, samo što su njihova jačina i utjecaj ovisili o gospodarskim prilikama i društvenoj strukturi Šibenika i njegove okolice. Pojedini slojevi stanovništva Šibenika priklanjali su se onim političkim strankama čiji su programi najbolje održavali njihove težnje i interese. Stoga je djelatnost stranačkih organizacija u Šibeniku bila u uskoj vezi s djelatnošću pojedinih stranaka u širim razmjerima s tim, što su se u toj djelatnosti odrazili i svi lokalni problemi.

Nakon gubitka Zadra Šibenik je po svom položaju postao prirodno središte velikog područja Sjeverne Dalmacije. Boksitom bogato zaleđe i uspostava željezničke veze s unutrašnjošću pridonijeli su da je Šibenik između dva rata po kapacitetu svoje luke postao treća luka na Jadranu (poslije Splita i Sušaka) u koju su pristajali i veliki prekoceanski brodovi.¹

* Ovaj prilog predstavlja proširen i bilješkama snabdjeven tekst referata pročitano u Šibeniku 20. studenoga 1966 na znanstvenom skupu »Šibenik kroz stoljeća«. Skup je održan u povodu 900-godišnjice spomena grada Šibenika. Tako priređen tekst predan je 1967. godine uredništvu Zbornika koji je pripremao Odbor za proslavu. Budući da Zbornik do danas nije izašao, objavljujem rad na ovom mjestu.

Stranačka problematika, o kojoj se ovdje raspravlja, obuhvaća građanske stranke, dok je radnički pokret i djelovanje KPJ u Šibeniku predmet posebne rasprave. Obrada se zasniva uglavnom na podacima u suvremenom lokalnom stranačkom tisku. Kako su glasila pojedinih stranaka izlazila vrlo neredovito (nakon dužeg ili kraćeg razdoblja prestala bi izlaziti), to se u praćenju aktivnosti pojedinih stranačkih organizacija nužno javljaju praznine. Zbog toga prilog ne iscrpljuje problematiku i treba ga shvatiti kao prvi pokušaj da se ona kronološki prikaže na osnovu pristupačne tiskane građe.

¹ O ekonomskom razvoju Šibenika prije prvog svjetskog rata vidi Igor Karman, Uloga Šibenika u dalmatinskoj privredi potkraj 19. i na početku 20. stoljeća, *Mogućnosti*, Split 1966/12, 1335—1345.

Povezivanje Šibenika s unutrašnjošću odvijalo se u nekoliko faza. Prvu željezničku vezu sa zaleđem Šibenik je dobio u drugoj polovini XIX stoljeća. Dne 4. listopada 1877. predana je prometu pruga Split—Siverić s odvojkom Perković—Šibenik. God. 1888. dovršen je dio pruge od Siverića do Knina i dalje se tada nije išlo. Glavni artikl u prometu ovom prugom bio je ugljen koji se zbog kraće relacije više odvezio u Šibenik nego u Split. Značenje šibenske luke osobito je poraslo nakon izgradnje uskotračne šumske željeznice kroz Zapadnu Bosnu do Knina.² Veza sa Zagrebom preko Like uspostavljena je tek 25. srpnja 1925.

Iako je Šibenik bio drugi grad po veličini u Dalmaciji, ipak u prvom deceniju života u novoj državi broj njegovog stanovništva ne prelazi 14.000.³ Po popisu iz 1931. godine Šibenik ima 16.079 stanovnika, a taj je broj vrlo sporo rastao do kraja postojanja stare Jugoslavije. Mada je u tom periodu Šibenik grad s nekoliko institucija koje mu daju izrazito gradsko obilježje (bio je sjedište kotara i općine, katoličke biskupije i pravoslavne episkopije, uz nekoliko osnovnih škola imao je gimnaziju i učiteljsku školu, bolnicu, sud, porezni ured, katastar itd.), ipak je poslije 1918. još dugo u njemu prevladavao poljoprivredni, težački sloj. Po popisu iz 1931. godine broj stanovnika koji se izdržavaju od zemljoradnje je 7139 prema 8940 stanovnika koji žive od raznih gradskih radinosti i zanimanja, uključujući tu i oko 700 činovnika, namještenika raznih ustanova, oficira i podoficira (Šibenik je, naime, bio ratna luka i sjedište vojnog garnizona). To znači da je još 1931. godine težačkom sloju pripadala blizu polovina Šibenčana. Neki su predjeli grada kao npr. Dolac, Crnica, Gorica, Varoš do pred drugi svjetski rat nosili izraziti težački biljeg.

U tom težačkom Šibeniku postepeno se razvijaju i druge privredne djelatnosti. Bilo je podosta obrtnih radnja i trgovina. Iz većih obrtnih radnja razvijale su se industrije skromnog kapaciteta. Takve su npr. bile tvornice likera Simo Matavulj i Romano Vlahov, koje su zapošljavale oko četrdesetak stalnih i nešto više sezonskih radnika, pa Prva dalmatinska tvornica prediva i tkala čiji su vlasnici bili nasljednici Paške Rore, zatim tekstilne tvornice Gulam i Antić, tvornica sapuna »Slavija« braće Iljadica. Tvornicama su se tada u Šibeniku često nazivala i takva postrojenja koja su zapošljavala tek deset do dva deset radnika kao što su bile tvornice tjestenine, svijeća, užadi i druge.

Veliku industriju u Šibeniku predstavljala je tvornica karbida i umjetnih gnjojiva — »Sufid« s godišnjom proizvodnjom od oko 18.000 tona karbida i

² Bavarska firma Otto Steinbeiss sklopila je 1892. godine s Državnom upravom Bosne i Hercegovine dvadesetgodišnji ugovor za eksploataciju šumskih područja u Zapadnoj Bosni. U početku je izvozila drvenu građu preko Siska dalje do Trsta ili Rijeke. Širenjem svoje djelatnosti Steinbeissovo poduzeće sve više se orijentira na mnogo bliže srednje-dalmatinske luke. Zato je izgradilo uskotračnu šumsku željeznicu do Knina. Iz Knina drvo se odvozilo prema obali već ranije izgrađenom širokotračnom prugom (Usp. Karaman, n. dj., 1338—1339).

³ Prema popisu iz 1910. godine Šibenik je imao 12.588 stanovnika. M. M a k a l e, Zadnji popis pučanstva u Dalmaciji, Beč 1912.

7.000 tona cijanamida.⁴ Kapital tvornice bio je talijanski, a 1929. godine preuzeli su je Francuzi. U prvim godinama postojanja nove države upošljavala je oko 500 radnika, a najveći dio proizvodnje plasiran je u inozemstvu. U vezi s kretanjem svjetske privrede i stanja na svjetskom tržištu mijenjao se i kapacitet proizvodnje kao i broj zaposlenih radnika.

Drugo veliko poduzeće pripadalo je drvnjoj industriji »Steinbeiss«, kasniji »Šipad«. I ovo je poduzeće djelovalo u Šibeniku prije prvog svjetskog rata.⁵

Ekonomskom životu Šibenika između dva svjetska rata snažan biljeg dao je poduzetni Stipe Šare, koji je od mesarskog obrtnika postao industrijalac s veoma različitim pogonima i bankar s rasprostranjenom djelatnošću daleko izvan šibenskog područja. Stipe Šare je ujedno bio i kućevlasnik značajnog stambenog fonda u gradu.

Toj ekonomskoj podlozi odgovara i društvena struktura grada. Onaj dio stanovništva, koji nije pripadao težačkom sloju, pripadao je pretežno *sitnoj buržoaziji*, a tek bi rijetke pojedince mogli ubrojiti u krupniju buržoaziju. Broj radnika, s obzirom na minijturni karakter šibenske industrije, bio je prilično malen (po popisu iz 1931. god. bilo ih je tek 1500). Buržoaziji je pripadala i gradska inteligencija (advokati, liječnici, profesori itd.) kao i činovnici i namještenici raznih ustanova. Sve se to odrazilo na stranački život Šibenika tako da je u gradu i u njegovoj okolini djelovalo nekoliko političkih stranaka koje su u većini nosile *sitnoburžoasko obilježje*, ali s različitim programima i stavovima u pitanju kako državne tako i lokalne, komunalne politike. Na stranačke odnose i stranačku borbu imala je izvjesnog utjecaja i nacionalna struktura grada. Naime, iako je Šibenik po nacionalnom sastavu izrazio hrvatski grad, u njemu živi i jedan mali broj pripadnika srpske nacionalnosti.

Slom Austro-Ugarske monarhije potkraj listopada 1918. godine Šibenik je dočekao s oduševljenjem kao i ostali naši gradovi i krajevi. Međutim, radost oslobođenja pomutila je talijanska okupacija.⁶ Teška neizvjesnost o sudbini grada potrajala je sve do Rapalla u studenom 1920. godine.⁷ No, i poslije pot-

⁴ »Sufid« je skraćenica naziva dioničkog društva »Società anonima per l'utilizzazione delle forze idrauliche della Dalmazia«. Društvo je utemeljeno 1902. godine u Trstu udruženim kapitalom talijanske kemijske industrije iz Rima i Venecije. Osim tvornice karbida u šibenskom predgrađu Crnica ovo je društvo podiglo i tvornicu u Dugom Ratu te hidrocentrale na Krki kod Skradina i Manojlovca i u Kraljevcu na Cetini. Usp. Grga Novak, *Prošlost Dalmacije*, sv. II, 437 i Karaman, n. dj., 1340—1341.

⁵ Usp. bilješku 2.

⁶ Talijani su stigli u Šibenik već 4. studenoga 1918.

⁷ Na mirovnoj konferenciji u Parizu došlo je do oštre borbe između predstavnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Italije za istočnu obalu Jadrana. Italija nije odstupila od Londonskog pakta iz 1915. godine kojim joj je obećan velik dio naše jadranske obale. Kad na mirovnoj konferenciji nije došlo do rješenja koje bi zadovoljilo obje države, započeli su direktni pregovori između Kraljevine SHS i Italije. Nakon dugih i mučnih dogovora i nagađanja potpisan je u Rapallu 20. studenoga 1920. ugovor po kojemu su Talijani morali napustiti Šibenik. (Glavne odredbe Rapallskog ugovora vidi G. Novak, n. dj., 446.)

pisivanja ugovora o razgraničenju s Italijom Talijani su se zadržali u Šibeniku još više od pola godine i konačno ga napustili 12. lipnja 1921. Toga dana — prema pisanju »Narodne straže« na prvu godišnjicu povlačenja Talijana — »u sedam sati zaslaviše sva zvona s naših crkava, grad se obuče u more narodnih zastava, a malo kasnije na Poljanu stignu naši...«⁸ Tek tada je bilo moguće započeti sa stvaranjem stranačkih organizacija i s okupljanjem pristaša za stranačke programe.

Kako je Šibenik ušao u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u vrijeme kada se političko-stranački život nove države već dovoljno zaoštrio, kada su formirane stranke već provjerile svoje snage i podršku u izbornom tijelu prilikom izbora za Ustavotvornu skupštinu i kada su se već posve oformila dva protivnička tabora — centralistički i anticentralistički, to je grupiranje nosilo ista obilježja kao i u unutrašnjosti zemlje. U Šibeniku se osnivaju organizacije stranaka koje su već djelovale u ostaloj zemlji i one se oštro dijele i sukobljavaju prije svega oko pitanja državnog uređenja. Formirane su mjesne organizacije Zemljoradničke, Hrvatske pučke, Radikalne i Demokratske stranke, a izvjestan broj pristaša okupili su dr Mate Drinković i dr Ante Trumbić.

Pokrenuti su i lokalni stranački listovi. Klerikalci su prvi počeli izdavati svoj tjednik »*Narodna straža*« i to već u srpnju 1921. Godine 1922. Demokratska stranka pokreće svoje glasilo »*Demokrat*«, radikali »*Dalmatinski radikal*«, a zubar Miho Jerinić »*Jadranski samobran*« koji od trećeg broja mijenja naziv u »*Hrvatski samobran*«, a od broja 27 (u srpnju 1923) u »*Dalmatinski Hrvat*«. Jerinićev list je nosio podnaslov »neovisna smotra za javnu kritiku, ravnopravnost i sporazum«, a podržavao je najprije Drinkovića i Hrvatski blok,⁹ a zatim Stjepana Radića i njegovu Hrvatsku republikansku seljačku stranku. Osim ovih listova u razdoblju Vidovdanskog ustava javljali su se i još neki kao npr. list »*Raskovani*« kojeg je izdavao Pavao Roca, »*Soča*« — organ šibenskih orjunaša, pa »*Fabrika i njiva*«, list Nezavisne radničke partije. Potkraj parlamentalnog razdoblja izlazio je još i »*Narodni list*« — organ Seljačko-demokratske koalicije.

Već od prvih početaka stranačkog okupljanja i djelovanja započela je žestoka i nepoštećna borba. Ta se borba ogleda na stranicama stranačkih listova u programatskim člancima i polemikama punih međusobnih napada, a naročito su je zaoštravali fizički istupi orjunaša, pobornika unitarizma i centralizma.

Najjaču stranačku grupaciju u Šibeniku prvih godina parlamentarnog razdoblja imali su *zemljoradnici* na čelu s Danom Škaricom. To su u stvari pripadnici ranijeg Težačkog saveza koji je u novoj državi ušao u Zemljoradničku stranku nastalu spajanjem grupe Mihajla Avramovića i Saveza težaka

⁸ *Narodna straža* 23/10. VI 1922.

⁹ Hrvatski blok osnovan je 1921. nakon što je jedanaest narodnih poslanika Hrvatske zajednice napustilo Ustavotvornu skupštinu. Oni su se priključili političkoj akciji Stjepana Radića da okupi sve hrvatske snage u borbi protiv centralizma. Hrvatski blok su tako sačinjavale Hrvatska republikanska seljačka stranka, Hrvatska zajednica i Hrvatska stranka prava, a predsjednik mu je bio Stjepan Radić.

iz Bosne i Hercegovine. Osnovni program zemljoradnika bio je podizanje sela i seljaštva (u Ustavotvornoj skupštini imali su trideset poslanika). Ova je politička grupa bila unitaristička, jugoslavenski orijentirana, pa su joj politički protivnici u Šibeniku, osobito oni iz Hrvatske pučke stranke, predbacivali »izdaju hrvatstva« i »privođenje hrvatskih težaka služenju prevlasti srpskog plemena«. ¹⁰ Kada je uoči izbora za Narodnu skupštinu u Splitu održan kongres Zemljoradničke stranke u siječnju 1923, u stranci je došlo do sukoba i podvajanja između Avramovićevaca-ljevičara i Lazićevaca-desničara. Šibenski zemljoradnici slijedili su ljevičare koje je u Dalmaciji predvodio splitski inženjer Ante Visković. Oni nisu htjeli priznati zaključak desničara o kandidaturi Franića za izborni kotar Šibenik, već su kao svog kandidata istakli Danu Škaricu.

Od ostalih političkih grupa, koje u samom gradu u početku imaju manje-više podjednake snage, režimsku politiku zastupaju radikali i demokrati. Radikali u Šibeniku, kao i u ostaloj Dalmaciji, uglavnom produžuju rad predratne Srpske stranke i okupljaju prije svega šibenske Srbe, ali u stranci ima i nešto Hrvata. To su činovnici, a zatim maloposjednici koji računaju na zaštitu radikala u pitanju agrarne reforme. Na čelu okružnog odbora Narodne radikalne stranke bili su dr Uroš Desnica i dr Niko Subotić.

Šibenske demokrate predvodili su dr Vinko Smolčić i dr Jerko Machiedo. Mada je Demokratska stranka u općejugoslavenskim okvirima predstavljala konglomerat raznih orijentacija, uvjerenja i interesa, ona je nastupala s unitarističkim programom na kojemu je okupljala i pristaše u Dalmaciji. Taj je program bio privlačan naročito za intelektualce iz građanskih krugova Dalmacije, pa se i u Šibeniku u redovima Demokratske stranke okupio veći broj intelektualaca koji su bili odlučni pobornici unitarizma i centralizma ozakonjenih Vidovdanskim ustavom. Međutim, kada je u vrhovima stranke došlo do podvajanja i istupa Svetozara Pribičevića, koji je početkom 1924. godine osnovao novu, Samostalnu demokratsku stranku, rascjep je zahvatio i šibenske demokrate. Dok su Smolčić i Machiedo ostali uz Davidovića, prof. Marko Ježina i dr Čedomil Medini predvodili su *samostalce* slijedeći Pribičevićevu državotvornu i čvrstu unitarističku liniju.

Hrvatska pučka stranka okupljala je pobožnu sitnu buržoaziju i kler unošeći u svoj program kršćanska načela kao osnovu javnog života, te slogu težaka, radnika i obrtnika i »poštenih« školovanih ljudi. U političkim ciljevima klerikalci su isticali borbu protiv centralizma i postavljali zahtjev za reviziju Vidovdanskog ustava te se zalagali za autonomiju općina, kotara i pokrajina. ¹¹ Na čelu šibenskih klerikalaca bili su dr Ante Dulibić, predsjednik pokrajinskog vijeća Hrvatske pučke stranke za Dalmaciju i narodni poslanik u Ustavotvornoj skupštini, te Vladimir Kulić, vlasnik obrtničke radnje za proizvodnju svijećea. Nakon povlačenja zajedničara iz Ustavotvorne skupštine i stvaranja Hrvatskog bloka, hrvatski klerikalci (pučkaši) su ostali u skupštini. Iako je stranka isticala posebnu hrvatsku nacionalnost i napadala centralistički ustav i unitarističku poli-

¹⁰ *Narodna straža* 8/25. II 1922. u članku »Politički položaj«.

¹¹ Isto, 38/23. IX 1922. u članku »Naš program«. Zanimljivo je da poziv na slogu klerikalci motiviraju borbom »protiv ljenčina, izrabljivača, lihvara i kapitalista koji žive od tuđe muke«.

tiku vladajućih krugova, ona nije odobravalala političku taktiku apstinacije koju je provodio Hrvatski blok.¹²

Kako se stranački život u Šibeniku razbuktao nakon afirmacije Hrvatske pučke seljačke stranke^{12a} na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine, kada je Stjepan Radić od hrvatskih građanskih stranaka preuzeo vodstvo hrvatske politike, to se Radićev politički utjecaj sve jače i sve jasnije očitava i u ovom gradu. Oni građanski elementi koji su se dotada okupljali u Hrvatskoj zajednici pod utjecajem suradnje ove stranke s Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom u užoj Hrvatskoj sve jače ispoljavaju simpatije za Radićev politički program. »*Hrvatski samobran*« već u srpnju 1922. godine donosi članak pod naslovom »Šibenčani za Hrvatsku republiku« i utvrđuje da je pojava jednog lista u Šibeniku koji zastupa republikanski pravac »vanredno potrebna stvar« jer republikanski oblik države »omogućuje izvedbu mnogih i mnogih suvremenih socijalnih reformi na sasvim laku ruku.«¹³ List naziva svoje pristae »hrvatskim republikancima« i kaže da zastupa politiku Hrvatskog bloka. Pristaše Hrvatske zajednice naročito su naglašavali *potrebu političkog ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom*.¹⁴

Suradnja zajedničara i radićevaca trajala je do raspisavanja skupštinskih izbora 1923. godine kada je Stjepan Radić odlučio da Hrvatska republikanska seljačka stranka ide u izbore sama. Ipak je na teritoriju Sjeverne Dalmacije došlo do pokušaja njihove izborne suradnje. Grupa oko Drinkovića i Trumbića odlučila se za postavljanje liste pod nazivom »Udruženi Hrvati Sjeverne Dalmacije«, računajući na podršku ne samo zajedničara i radićevaca nego i ostataka pravaša i stranački neopredijeljenih Hrvata. Glavni urednik šibenskog »Hrvatskog samobrana« Miho Jerinić upućuje 16. veljače 1923. u svom listu

¹² »Bez dvojbe današnji političari iz Hrvatskog bloka ne bi se sada protiv vlastitoj volji i na štetu ne samo države i narodnog jedinstva nego i svoga naroda utjecali apstinenciji od parlamentarnog rada, da su u početku bili realniji... Ipak je velika pogreška misliti, da se ovakve greške popravljaju apstinencijom, prkosom. Prkos je karakteristika neozbiljnog čovjeka.« A zatim se u nastavku članka raspravlja o problemu jugoslavenskog jedinstva i nosiocima režima te se između ostalog kaže: »Do pravog narodnog jedinstva može se doći i dovesti široke narodne mase jedino širenjem svijesti, da se nacionalna hrvatska, srpska i slovenačka svijest potpuno pokriva onom jugoslavenskom i da se interesi pojedinih narodnih dijelova pokrivaju između sebe s onim najvišim tj. državnim interesima. To nikako ne dozvoljavaju nosioci režima, već ubijajući nacionalnu svijest kod nekih, ne svih, narodnih dijelova, hoće da te narodne svijesti, koja je preduvjet prave jugoslavenske misli i narodnog jedinstva, preko noći nestane.« *Narodna straža*, 15/29. X 1921. u članku »29. listopad«.

^{12a} Od prosinca 1920. stranka se naziva Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS).

¹³ *Hrvatski samobran*, 9/5. VII 1922.

¹⁴ Na sastanku pouzdanika održanom u hotelu »Krka« uoči skupštinskih izbora 1923. dr Mate Drinković (u prisutnosti dra Ante Trumbića) održao je govor u kojem je rekao i ovo: »Mi pak Hrvati hoćemo da se Dalmacija i sve hrvatske zemlje ujedine zajedno s Hrvatskom, da se otvori Hrvatski sabor, a onda da pregovaramo sa Srbima o sporazumu za uređenje naše države. Naša država treba da se uredi onako, kako to Hrvati hoće, a mi Hrvati hoćemo svoju državu sa Hrvatskim saborom u Zagrebu i hoćemo da svak bude gospodar svoje kese. Srbi vode protuhrvatsku politiku, oni drže Hrvate građanima drugoga i trećega reda, a mi to nećemo. Hoćemo da budemo jednakopravni sa Srbima.« Izvještaj s ovog sastanka donio je *Dalmatinski radikal*, 56/27. II 1923.

proglas »Hrvati republikanci, Zajedničari, Pravaši, Neopredjeljeni — spasimo Dalmatinsku Hrvatsku«. Nakon nekoliko dana (20. veljače) u Splitu je postignut sporazum Drinkovića i Trumbića s navedenim grupama i predana je kandidatska lista »Udruženih Hrvata Sjeverne Dalmacije«. Kandidat ove liste za izborni kotar Šibenik bio je dr Ante Trumbić. Međutim, Stjepan Radić nije odobrio zajednički istup svojih pristaša s neodvisnim Hrvatima u Dalmaciji pa je čak i napao članove šibenske organizacije HRSS Niku Fržopa i drugove koji su s Drinkovićem zaključili izborni sporazum.¹⁵

Skupštinski izbori 1923. godine bili su prvo odmjeravanje političkih snaga u Šibeniku. Dok su u cijelom izbornom okrugu Sjeverna Dalmacija najviše glasova dobili radikali — 14.913 i to najviše u kotarevima s mnogo srpskog stanovništva, benkovačkom i kninskom, zatim Drinković-Trumbićeva lista 10.414 glasova (zemljoradnici tek 4.466), u šibenskom izbornom kotaru *premoćno su pobijedili zemljoradnici*. Ta je premoć naročito izražena u samom gradu Šibeniku, gdje su zemljoradnici s 1.039 glasova ostavili iza sebe sve ostale stranke od kojih ni jedna nije dobila više od 300 glasova.¹⁶ Taj rezultat nedvojbeno govori da je težački Šibenik podržavao zemljoradnike, a ostali građanski sloj da je bio gotovo podjednako podijeljen na druge građanske stranke. Hrvatska republikanska seljačka stranka još nije samostalno istupila u šibenskom izbornom kotaru, ali je rezultat izbora u ostaloj Dalmaciji nagovijestio prodor Stjepana Radića i njegove politike i u jadranski pojas. Naime, od ukupnog broja mandata za Dalmaciju HRSS je dobila 8, radikali 5, a demokrati i dr Mate Drinković po jedan mandat.

Poslije izbora i novog Radićeva uspjeha (Stjepan Radić je na skupštinskim izborima 1923. u ukupnom rezultatu udvostručio broj glasova i dobio 70 mandata) HRSS nezadrživo prodire i u Dalmaciju okupljajući nezadovoljno seljaštvo na selu i sitnu buržoaziju u gradovima. U Šibeniku radićevce tada predvode dr Marko Kožul, dr Šime Vlašić i Josip Drezga.

¹⁵ *Slobodni dom*, 10/1923.

¹⁶ Rezultati skupštinskih izbora 1923. godine u Sjevernoj Dalmaciji po izbornim kotarevima:

	<i>Hrvatska pučka str.</i>	<i>Zemljoradnici</i>	<i>Demokrati</i>	<i>Drinković</i>	<i>Radikali</i>
Benkovac	247	109	552	2.717	4.764
Drniš	161	13	191	2.994	1.364
Knin	285	21	784	1.630	6.653
Pag — Rab	767	538	257	345	208
Šibenik	860	3.785	1.740	2.728	1.924
	2.320	4.466	3.524	10.414	14.913

U samom gradu Šibeniku izborni rezultat bio je slijedeći: Hrvatska pučka stranka 297, zemljoradnici 1.039, demokrati 252, Drinković 243, radikali 223. (Ovi su rezultati uključeni u gornju tabelu.)

Već slijedeći *skupštinski izbori 1925. godine* označili su veliko pregrupiranje snaga kako u Dalmaciji, tako i u Šibeniku. Najveći broj glasova u Sjevernoj Dalmaciji dobila je tada Hrvatska republikanska seljačka stranka (23.008), a iza nje Nacionalni blok (sačinjavali su ga radikali i samostalni demokrati koji su zajedno bili u PP-vladi — 22.996). Ostale stranke postale su beznačajne. Od HRSS u Sjevernoj Dalmaciji izabrani su Pavle Radić, Rude Bačinić i Josip Zagorac, a od Nacionalnog bloka Ljuba Jovanović, dr Niko Novaković-Longo i dr Niko Subotić, sva tri radikali. Usprkos vrlo nepovoljnim prilikama (proglašenje Obznane nad HRSS, hapšenje Stjepana Radića i vodstva stranke, nasilno rasturanje predizbornih skupština HRSS i izborni teror vlade) HRSS odnosi veliku pobjedu. Snažan prodor seljačkog elementa u politički život, pokrenut akcijom Stjepana Radića, gotovo je uklonio građanske stranke s političke scene u užoj Hrvatskoj, pa je taj proces sada proširen i na Dalmaciju. Konzervativne, statične i nepopularne metode građanskih političara dovele su do odvajanja njihovih vodstava od stranačkog članstva i birača koji se sve intenzivnije priklanjaju aktivnoj, dinamičnoj politici Stjepana Radića. Radićeva dinamika ubrzo je od seljačke stranke stvorila pravi hrvatski pokret koji — uz isticanje socijalnog programa — ima izrazito nacionalno obilježje. Nacionalni biljeg Radićeva pokreta uključivao je i otpor protiv ekonomskog pritiska beogradskih velikosrpskih krugova, što je bilo od odlučnog značenja za opredjeljivanje i seljačkog i građanskog elementa.

I u šibenskom izbornom kotaru 1925. godine *Hrvatska republikanska seljačka stranka postala je najjača politička snaga* s 5060 glasova ispred udruženih radikala i samostalaca s 3.548 glasova. Zemljoradnici s 1651 glasom bili su tek treći. Međutim, pobjeda HRSS u Dalmaciji rezultat je priklanja Stjepanu Radiću prije svega dalmatinskog sela. Taj je proces bio brži na selu nego u dalmatinskim gradovima pa se to vidi i po rezultatima izbora u šibenskom izbornom kotaru. Ako se izdvoji *sam grad Šibenik*, onda vidimo da su u njemu *zemljoradnici i dalje najjača grupa* sa 737 glasova, ispred HRSS koja je u gradu dobila 584 glasa.¹⁷

¹⁷ Rezultati skupštinskih izbora 1925. godine u Sjevernoj Dalmaciji po izbornim kotarevima:

	HRSS	Zemljoradnici	Nacion. blok	Hrv. puč. stranka	Rad.-selj. blok	Drin-ković	Demokrati
Benkovac	4.198	166	7.195	96	18	14	131
Biograd	6.954	28	586	351	15	26	256
Drniš	3.002	19	1.586	120	4	65	73
Knin	2.379	35	9.546	63	17	7	79
Pag — Rab	1.415	178	535	253	27	18	395
Šibenik	5.060	1.651	3.548	476	125	55	407
	23.008	2.077	22.996	1.359	206	185	1.341

U samom gradu Šibeniku izborni rezultat bio je slijedeći: HRSS 584, zemljoradnici 737, Nacionalni blok 427, Hrvatska pučka stranka 254, Radničko-seljački blok 52, Drinković 15, Davidovićeви demokrati 14. (Ovi su rezultati uključeni u gornju tabelu).

Stranačke borbe u Šibeniku dolazile su naročito do izražaja u *općinskom vijeću*. Nakon odlaska Talijana u dalmatinskim općinama uspostavljeni su komesarijati pa se tako na čelu općinske uprave i u Šibeniku nalazio imenovani komesar demokrata dr Ante Rajević. Štampa opozicionih partija protestirala je protiv komesarijata i tražila izbor općinskog vijeća. Međutim, vladajući radikalsko-demokratski krugovi odugovlačili su zamjenjivanje komesarijata izabranim vijećem. Kada je 1924. godine Rajević odstupio, za novog komesara imenovan je pripadnik Zemljoradničke stranke Ante Blažević.

Potkraj 1925. godine, u vrijeme radikalsko-radićevske vlade,¹⁸ ukinut je komesarijat i imenovana općinska uprava od 15 članova. Kotarski poglavar Mandić pozvao je na dogovor predstavnike svih stranaka i saopćio im da će mjesta u novoj općinskoj upravi biti razdijeljena prema ključu na osnovu rezultata posljednjih skupštinskih izbora. Zato je najviše mjesta — i to osam — dobila Hrvatska seljačka stranka. Ostala mjesta podijeljena su ovako: zemljoradnici 3, Hrvatska pučka stranka 1, Narodna radikalna stranka 2 i Davidovićevi demokrati 1. Prilikom raspodjele mjesta u općinskoj upravi došlo je do sukoba između radikala i samostalaca koji su u vrijeme skupštinskih izbora istupili zajedno kao Nacionalni blok, a sada, nakon sporazuma radikala i radićevaca, samostalci su bili u opoziciji. Samostalci su htjeli imati jednog svog predstavnika u općinskoj upravi, ali u tome nisu uspjeli. Budući da je HSS imala najveći broj vijećnika, iz njenih je redova izabran i općinski načelnik. Bio je to dr Šime Vlašić.^{18a}

Nova općinska uprava svečano je dočekala kralja Aleksandra kada je 1. listopada 1925. posjetio Šibenik u pratnji ministara Pavla Radića, Marka Đuričića i Miše Trifunovića. U kraljevoj pratnji bio je i potpredsjednik Narodne skupštine šibenski radikalski prvak dr Niko Subotić. Tom prilikom kralja je pozdravio načelnik dr Šime Vlašić zanosnim govorom.¹⁹

¹⁸ Godine 1925. u općedržavnim okvirima došlo je do krupnih političkih promjena. Nakon skupštinskih izbora u veljači 1925. započeli su pregovori najprije kraljevih predstavnika, a zatim i predstavnika Narodne radikalne stranke s uhapšenim Stjepanom Radićem. U Narodnoj skupštini Pavle Radić daje 27. ožujka izjavu o priznavanju monarhije i Vidovdanskog ustava (HRSS odbacuje iz naziva »republikanska« i dalje se naziva samo HSS). U srpnju 1925. zaključen je sporazum između Radikalne i Hrvatske seljačke stranke i formira se nova (radikalsko-radićevska) vlada. Time je raskinuta koalicija radikala i samostalnih demokrata, pa je Svetozar Pribičević sa svojom Samostalnom demokratskom strankom prešao u opoziciju.

^{18a} Osim dra Šime Vlašića od radićevaca u općinsko vijeće ušli su još: I. Čičin-Šain, P. Terzanović, J. Grubišić, J. Kužina, M. Bumber, V. Blažević, M. Karađole. Radikale su predstavljali D. Triva i N. Kalik, Davidovićeve demokrate dr V. Smolčić, a klerikalce V. Kulić.

¹⁹ Za vrijeme boravka u Šibeniku kralj je priredio svečani prijem na brodu »Karađorđe« koji je bio usidren u šibenskoj luci. Prijemu su prisustvovali predstavnici kotarskog poglavarstva, općinske uprave i pojedinih stranaka. Hrvatsku pučku stranku predstavljali su dr Ante Dulibić i Josko Tambača, HSS dr Marko Kožul, Josip Drezga, Mate Bumber, samostalne demokrate Marko Ježina i Martin Krnčević, Davidovićeve demokrate dr Jerko Machiedo i Luka Čelar, radikale Frane Sunara i Špiro Laurić, zemljoradnike Dane Škarica, Mate Labura, Mate Karađole i Dunko Klarić.

Prvi općinski izbori u Šibeniku održani su tek u svibnju 1926. godine. Bile su postavljene tri kandidatske liste. Lista HSS s nosiocem drom Markom Kožulom dobila je devetnaest vijećnika, Hrvatska pučka stranka (klerikalci) s drom Antom Dulibićem na čelu četiri, a Blok sloga sela i grada s nosiocem liste Danom Škaricom osamnaest vijećnika.²⁰ Blok sloga sela i grada sačinjavali su zemljoradnici, radikali, samostalci i davidovićevci, ali su od 18 mjesta — koliko je Blok dobio — zemljoradnici sami u vijeću imali 12. Novi načelnik Šibenika postao je dr Marko Kožul, što znači da je općinsku upravu u Šibeniku nakon prvih izbora i dalje predvodila Hrvatska seljačka stranka.²¹

Međutim, početkom 1927. godine dr Kožul se priključio disidentima HSS pa je tako izazvao rascjep u redovima općinskih vijećnika koji su bili izabrani na njegovoj listi. U stvari to je značilo da HSS više nema većinu u općinskom vijeću pa ni pravo na položaj načelnika. Predstavnici ostalih stranaka zahtijevali su raspuštanje općinskog vijeća izjašnjavajući se protiv suradnje s načelnikom koji je postao predstavnik manjine. Općinsko vijeće je doista bilo raspušteno i ponovno uspostavljen komesarijat. No, za komesara je postavljen dotadašnji načelnik Kožul kojemu je dodijeljen savjetodavni odbor od dvanaest lica imenovan iz redova svih stranaka. Usprkos žučnih protesta stranačkih prvaka, naročito klerikalaca i zemljoradnika, novi komesarijat je vodio općinu skoro godinu dana.

Novi općinski izbori održani su tek u veljači 1928. Dr Marko Kožul sa svojim disidentima dobio je devet, a matična lista HSS dvanaest vijećnika.²² Međutim, Kožul je tada zaključio sporazum o suradnji sa zemljoradnicima, koji su imali dvanaest mjesta, pa je uz podršku njegove grupe za novog načelnika izabran zemljoradnički prvak Dane Škarica.

Iz svega navedenog vidimo da su stranačke borbe u Šibeniku bile intenzivne i veoma oštre. Lokalni stranački pravci slijedili su primjer svojih strana-

²⁰ U biračke spiskove bilo je upisano 8307 birača, a od toga je glasalo 6034. HSS je dobila 2851 glas, Hrvatska pučka stranka 582, Blok sloga sela i grada 2601. HSS je izvojevala pobjedu glasovima seljaka iz okolice Šibenika, dok su u gradskom području još uvijek najjači bili zemljoradnici.

²¹ U općinsko vijeće izabrani su ovi vijećnici: od HSS dr M. Kožul, K. Milovac, dr A. Matković, P. Pivac, J. Drezga, J. Pancirov, J. Grubišić, I. Čičin-Šain, M. Grubišić, T. Milić, A. Belamarić, I. Rak, A. Lušić, J. Perković, M. Ganza, L. Martinović, P. Gašparović, J. Miliša, S. Bujas; Od Hrvatske pučke stranke dr A. Dulibić, S. Stošić, V. Kulić, J. Tambača; od Bloka D. Škarica, M. Karađole, J. Jaram, B. Bogovčić-Budiša, P. Zanimović, A. Blažević, R. Furčić, J. Bujas, I. Crnica, I. Grubišić, M. Vučenović, A. Petković (svi zemljoradnici), M. Ježina, N. Belamarić (SDS), R. Katić, N. Kalik (radikali), dr V. Smolčić, J. Kapitanović (Davidovićevi demokrati). *Narodna straža*, 21/22. VI 1926.

²² Za ove izbore u biračke spiskove bilo je upisano 8855 birača, a glasanju je pristupilo 5838 birača. Pojedine stranke u cijeloj općini dobile su:

	glasova	vijećnika
HSS	1637	12
SDS i davidovićevci	400	3
zemljoradnici	1646	12
klerikalci	480	3
radikali	352	2
M. Kožul	1323	9

Podaci prema *Narodnoj Straži*, 6/25. II 1928.

čkih vođa u vrhovima da najrazličitijim kombinacijama, paktiranjima, rasčjepima i kolaboracijama osvoje ili zadrže vlast u lokalnim razmjerima. U toku tih borbi u vrijeme vidovdanskog razdoblja grad su posjećivali mnogi lideri političkih stranaka da bi svojim prisustvom među pristašama dali jači impuls djelovanju svoje stranačke organizacije. Tako su u Šibenik nekoliko puta navraćali predsjednik i tajnik Hrvatske pučke stranke dr Stjepan Barić i dr Janko Šimrak, a jednom je u Šibeniku boravio i dr Anton Korošec, vođa slovenskih klerikalaca.²³ Godine 1924, nakon raskola u Demokratskoj stranci, došao je u Šibenik Ljuba Davidović,²⁴ a slijedeće 1925. godine i šef Samostalne demokratske stranke Svetozar Pribičević u pratnji dra Prvislava Grisogona.²⁵ U prosincu 1925, prilikom proslave 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva, boravio je u Šibeniku i Stjepan Radić koji je tada u vladi zauzimao položaj ministra prosvjete.

Posljednji skupštinski izbori u vidovdanskom razdoblju održani su u rujnu 1927. godine. Oni su Hrvatskoj seljačkoj stranci potvrdili *prvo mjesto* među političkim strankama u šibenskom izbornom kotaru (nosilac liste bio je Pavle Radić). Dr Kožul postavio je posebnu disidentsku listu HSS-e i time odvojio jedan dio radićevskih birača od matice. Međutim, i ovom su prilikom u *samom gradu još uvijek najviše glasova dobili zemljoradnici*. Kao još jednu zanimljivost izbornog rezultata iz 1927. godine u šibenskom kotaru treba navesti porast glasova za Samostalnu demokratsku stranku, čiji je nosilac liste za Sjevernu Dalmaciju bio sam Svetozar Pribičević.²⁶

Nakon skupštinskih izbora došlo je do značajnog zaokreta u političkoj taktici Stjepana Radića i Svetozara Pribičevića: stvorena je *Seljačko-demokratska koalicija* kao politički savez Hrvatske seljačke stranke i Samostalne demokratske stranke s osnovnim programom borbe za promjenu dotadašnjeg političkog sustava u pravcu demokracije, parlamentarizma i ravnopravnosti. Od političkih protivnika Stjepan Radić i Svetozar Pribičević postali su politički suradnici i prijatelji. Nakon toga došlo je i dolje na terenu do povezivanja organizacija HSS i samostalaca. Tako su i u Šibeniku dvije političke grupe koje su se dotada žestoko borile jedna protiv druge zastupajući oprečne političke programe sada postali politički saveznici.

²³ Bilo je to 26. listopada 1925. u vrijeme radikalsko-radićevske vlade. Tada je održan sastanak pouzdanika Hrvatske pučke stranke na kojemu je Korošec govorio o političkoj situaciji u državi. *Narodna straža*, 40/31. X 1925.

²⁴ Ljuba Davidović je održao veliku javnu skupštinu u dvorištu hotela »Kosovo«. U ime šibenskih demokrata pozdravio ga je dr Vinko Smolčić. U svom govoru Davidović je osudio politiku Pašić-Pribičevićeva režima, založio se za jedinstvo, bratski sporazum i ravnopravnost svih u državi. *Narodna straža*, 21/24. VI. 1924.

²⁵ O Pribičevićevu zboru, koji je također održan u dvorištu hotela »Kosovo«, donijela je vrlo oskudan izvještaj *Narodna straža*, 31/5. IX 1925. U izvještaju se navodi da je zboru prisustvovalo oko 300 ljudi, ali da su to bili najviše pristaše drugih političkih stranaka. Zbor je otvorio dr Čedomil Medini.

²⁶ Karakteristika ovih skupštinskih izbora je slab odaziv birača. U gradu Šibeniku od ukupnog broja upisanih birača glasalo je 58%. Izborni rezultati za grad bili su slijedeći: HSS 218, SDS 210, klerikalci 292, radikali 225, radikalski disidenti 18, zemljoradnici (pridružili su im se i malobrojni davidovićevci) 811 i disidenti HSS (dr M. Kožul) 327.

Skupštinski atentat 20. lipnja 1928. i smrt Stjepana Radića imali su za stranački život u Šibeniku posebno značenje. Sada su i *šibenski zemljoradnici na čelu s Danom Škaricom* prišli *Hrvatskoj seljačkoj stranci* koja tako postaje najjača politička grupa i u samom gradu Šibeniku. Time se zapravo već ocrtavaju obrisi stranačko-političkog profila grada u narednom šestojanuarskom periodu.

*

Za politički život jugoslavenske države u periodu vidovdanskog ustava karakteristično je sukobljavanje dviju koncepcija državnog uređenja: unitarističkog i federalističkog. Na toj osnovi vršilo se i stranačko podvajanje, a borba tih koncepcija bila je podloga svih stranačkih sukoba. Kraljev manifest od 6. siječnja 1929. proklamirao je liniju državnog i nacionalnog unitarizma, državne i nacionalne unifikacije, ali je istodobno dokinuo i sve buržoasko-demokratske slobode, koje su u prethodnom periodu postojale. Zabranjivanjem rada svih političkih stranaka šestojanuarski je režim pored onog prvog pitanja tj. pitanja državnog uređenja postavio i drugo — pitanje buržoaskih političkih sloboda i osnovnih građanskih prava. Dok se u vidovdanskom razdoblju postavljalo pitanje proširenja građanskih sloboda, sada se radilo o povratku onih građanskih institucija buržoasko-demokratskog sustava koje su postojale u prethodnom razdoblju. To je veoma značajno za daljnji razvoj stranačko-političkog života kako u širim tako i u užim razmjerima. Na jednoj su strani oni koji iz različitih razloga, bez obzira na raniju stranačku pripadnost, podržavaju režim diktature, a na drugoj protivnici diktature koji se okupljaju ne samo zbog borbe protiv unitarističkog državnog uređenja nego i zbog borbe za građansku demokraciju. To će biti polazna točka za sve pokušaje povezivanja cjelokupne opozicije u kojoj su se sada našle grupe i političari i iz Srbije. Na hrvatskoj strani period diktature doveo je do daljnjeg slijevanja hrvatskih snaga u HSS, odnosno u SDK.

Stranačka konstelacija Šibenika u periodu poslije proglašenja šestojanuarske diktature znatno se pojednostavila. Okupljanjem hrvatskih snaga formira se *snažna hrvatska fronta* poduprta od samostalaca, nasuprot integralnoj, *jugoslavenskoj fronti*. Polarizacija se vršila na opredjeljivanju za ili protiv režima, a to znači za integralno jugoslavenstvo i gušenje političkih sloboda ili za nacionalnu ravnopravnost i vraćanje građanske demokracije. Ta se polarizacija nastavila i nakon okončanja otvorenog apsolutizma kralja Aleksandra donošenjem oktroiranog ustava u rujnu 1931. godine.

Nosilac režima diktature u Šibeniku postao je bivši HSS-ovski prvak, kasniji disident, dr Marko Kožul. On je bio izabran za narodnog poslanika na izborima potkraj 1931. godine na jedinoj postavljenoj listi generala Petra Živkovića. Kožul je postao i član nove režimske političke formacije »Jugoslavenske radikalno-seljačke demokracije«.²⁷ Ta politička formacija dugo nije

²⁷ U novoizabranoj Narodnoj skupštini formirao se klub poslanika izabranih na listi generala Petra Živkovića. Na sjednici kluba 15. XII 1931. usvojen je statut nove političke formacije »Jugoslavenske radikalno-seljačke demokracije« koji se zasnivao na deklaraciji vlade generala Živkovića i Oktroiranom ustavu, a isticao je nacionalni unitarizam, centralizam i monarhizam.

dobijala karakteristike organizirane političke stranke. Kada se prišlo stvaranju organizacija na terenu, i u Šibeniku je osnovan kotarski odbor Jugoslavenske radikalno-seljačke demokracije s predsjednikom drom Krstom Ježinom.

Početak 1933. godine iz vladinog kluba u Narodnoj skupštini počinju se izdvajati manje grupe, pa je tako Nikola Preka sa šest poslanika, ranijih disidenata HSS koji su se priključili diktaturi, formirao »Narodni klub«. Među njima je bio i M. Kožul, što je izazvalo brzu reakciju šibenskih integralaca. Na sastanku kotarske organizacije Jugoslavenske radikalno-seljačke demokracije Kožul je čak pozvan da položi mandat, ali on to nije učinio.

Uvođenje šestojanuarske diktature značilo je kraj izabrane općinske uprave. Općinsko vijeće je bilo raspušteno. Za načelnika je postavljen najprije dr Vinko Smolčić, a nakon njegove ostavke 1932. godine Mate Karađole. Tajnik općine u to vrijeme bio je dr Ilija Despot. Karađole je vodio šibensku općinu do svoje smrti 21. svibnja 1934. U listopadu iste godine za predsjednika općine postavljen je dr Slavko Grubišić.

Kada je poslije kongresa Jugoslavenske radikalno-seljačke demokracije u srpnju 1933. godine ova politička formacija nazvana »Jugoslavenska nacionalna stranka« (JNS), u Šibeniku je održana uža konferencija njenih pristaša. Konferenciji je prisustvovao i ministar bez portfelja dr Grga Anđelinović. Tada je formiran kotarski odbor nove Jugoslavenske nacionalne stranke na čelu s drom Krstom Ježinom i općinski odbor na čelu s prof. Joškom Batinicom.²⁸ Nastupom diktature zabranjen je rad svih društava u Šibeniku koja su imala nacionalno ili političko obilježje. Međutim, jedno je društvo ipak radilo: Udruženje četnika. Kao i u širim jugoslavenskim razmjerima tako se i u Šibeniku u ovom udruženju okupljaju najokorijeliji integralci.²⁹

Jedini list koji je u Šibeniku izlazio u prvoj godini diktature bio je »Glas«, organ Privredno-kulturne Matice za Sjevernu Dalmaciju.³⁰ Kasnije se pojavljuju još neka glasila integralnog jugoslavenstva: »Primorska riječ«, »Svijest« i »Narodno slovo«. List »Seljačko zvonu« izražavao je negodovanje s novim političkim stanjem pa je već nakon drugog broja obustavljen. Vrlo kratko su se održali i listovi »Šibenske novosti« i »Ekonomski front« kojeg je izdavao šibenski socijaldemokrat Jerko Dorbić. Katolički kler je 1930. godine pokrenuo tjednik »Katolik« (izlazio je do 1941). od 1933. do 1941. izlazio je u Šibeniku prorežimski list »Tribuna«, a potkraj 1938. uoči skupštinskih izbora pristaše Jugoslavenske radikalne zajednice pokreću novi list »Odbrana«.

Sve do petosvibanjskih izbora 1935. godine opozicija u Šibeniku ne pokazuje nikakvu političku aktivnost. Raspisivanje izbora i sudjelovanje opozicije na izborima dali su impuls političkom životu i obnovi političkih borbi u Šibeniku. Kandidat opozicije na listi dra Vladka Mačeka za šibenski kotar bio je dr

²⁸ U općinskom odboru JNS bili su dr Srećko Poturica, dr Marko Grdović, Dume Sunara, Ivo Juras, Ivo Svirčić, Jakov Stegić i Stipe Belamarić.

²⁹ Predsjednik šibenskog udruženja četnika bio je gimnazijski profesor Bogić Milošević. Ostali članovi uprave bili su: Vjekoslav Trinajstić, potpredsjednik, Božo Bulović, sekretar, Vaso Čok, blagajnik, Josip Peran, Jovo Mažibrada, Vice Iljadica-Rapo, Krsto Čičmir, Nikola Čučkur i Zvonimir Mirković. Predsjednik Nadzornog odbora bio je Petar Sunara.

³⁰ Predsjednik Matice bio je dr Uroš Desnica, a sekretar Lazar Matić. Glavni urednik »Glasa« bio je prota Stevan Prostran.

Šime Vlašić, a njegov zamjenik Dane Škarica. Na listi Bogoljuba Jeftića, predsjednika vlade, kandidiran je dr M. Kožul, koji se vratio u JNS-u i postao ministar građevina u vladi formiranoj 20. prosinca 1934. Izborni zakon je predviđao da lista s najvećim brojem glasova dobija 3/5 svih mandata i da sudjeluje u diobi preostalih mandata. Kako je Jeftićeva lista po službenim rezultatima dobila preko 60% glasova to je u ukupnom određivanju izabranih poslanika mandat u Šibeniku pripao Marku Kožulu bez obzira na broj dobivenih glasova.³¹

Ubrzo poslije izbora Kožul se priključio akciji dra Milana Stojadinovića za rušenje vlade Bogoljuba Jeftića.³² Stojadinović je sastavio novu vladu i formirao s Antunom Korošcem i Mehmedom Spahom novu političku formaciju »Jugoslavensku radikalnu zajednicu« (JRZ). Marko Kožul, koji je u Narodnoj skupštini izabran za predsjednika financijskog odbora, nije odmah pristupio JRZ-i već je izjavio da će izvan klubova pomagati vladu. Ipak je uskoro postao član JRZ-e i u prosincu 1935. godine ministar građevina u Stojadinovićevoj vladi. U toj funkciji Kožul je ostao do listopada 1937. godine. U kolovozu 1936. u Stojadinovićevu vladu ulazi i raniji šibenski radikalski prvak dr Niko Subotić dobivši resor ministra pravde.

Jedini trag koji je ostavilo u Šibeniku Kožulovo sudjelovanje u vladi je gradnja nove gimnazije. Njegova je neosporna zasluga da je Šibenik dobio imponozantnu gimnazijsku zgradu. Kao ministar građevina Kožul je s vremena na vrijeme navraćao u Šibenik i održavao političke sastanke i konferencije. Početkom 1936. godine došao je zajedno s ministrom socijalne politike i narodnog zdravlja Dragišom Cvetkovićem i skupa s njim obišao cijelu okolicu Šibenika.³³ U ljetu 1936. boravio je u Šibeniku u pratnji ministra vojske i mornarice generala Augusta Marića i predsjednik vlade dr Milan Stojanović.³⁴

Osnivanjem Jugoslavenske radikalne zajednice većina poslanika u skupštini priklonila se novoj režimskoj političkoj formaciji pa je JNS pod vodstvom Bogoljuba Jeftića i Petra Živkovića postala skupštinska manjina i pretvorila se u »lojalnu skupštinsku opoziciju«. Proces podvajanja prenio se iz skupštine na teren pa se svuda većina ranijih »jenesovaca« ubrzo pretvorila u »jerezovce«. Ipak su pored organizacije JRZ-e ostale postojati i organizacije JNS-e. Tako je bilo i u Šibeniku, gdje je pregrupiranje »jugoslavenskih snaga« imalo za posljedicu i promjene u općinskoj upravi. Kako je dr Slavko Grubišić ostao i dalje vodeća ličnost JNS-e u Šibeniku (bio je predsjednik mjesne organizacije), to je nakon dolaska na vlast dra Milana Stojadinovića i osnivanja JRZ-e svoje mjesto morao prepustiti novom čovjeku povjerenja režima — Marku Bačiniću. Bačinić je ostao u funkciji prvog građanina Šibenika do kolovoza 1938. godine, kada ga je zamijenio Petar Sunara, također pripadnik JRZ-e i jedan od vodećih ljudi Udruženja četnika u Šibeniku. Sunara je ostao na čelu šibenske općine

³¹ Izborni rezultati na petosvibanjskim izborima za kotar Šibenik bili su sljedeći: Lista dr Vladka Mačeka (kandidat dr. Š. Vlašić) 8487, lista Bogoljuba Jeftića (kandidat dr M. Kožul) 5371, lista Dimitrija Ljotića (kandidat dr Č. Medini) 156, lista Bože Maksimovića (kandidat Aleksandar Vujić iz Biograda) 130 glasova.

³² Stojadinović je bio u dogovoru s knezom namjesnikom Pavlom koji se želio riješiti Bogoljuba Jeftića kompromitiranog provođenjem politike nasilnog gušenja opozicije. Usp. Ferdo Čulinović, Jugoslavija između dva rata, sv. II, 97—98.

³³ *Jadranski dnevnik*, 88/15. IV 1936.

³⁴ Isto, 179/3. VIII 1936.

samo godinu dana. Uklonile su ga političke promjene koje su se u državi zbile u ljetu 1939. godine.

Iako je organizacija šibenskih »jenesovaca« poslije osnivanja JRZ-a postala gotovo beznačajna, karakteristično je da se i u tako minijaturnoj organizaciji javlja podvojenost. Prilikom boravka Petra Živkovića, predsjednika JNS-e, u Šibeniku u ljetu 1936. održane su dvije zasebne stranačke konferencije. Najprije je Živković konferirao s drom Krstom Ježinom, predsjednikom kotarske organizacije, i njegovim političkim prijateljima (Frane Grubišić, Dume Sunara i Ćiro Panjkota), a zatim posebno s drom Slavkom Grubišićem, predsjednikom mjesne organizacije. O nesuglasicama između dviju grupa govori Grubišićeva izjava šefu stranke da je nemoguće raditi s ljudima s kojima se predsjednik prethodno sastao.³⁵ Međutim, takvo držanje dra Slavka Grubišića bilo je samo nago-vještaj njegova prijelaza u JRZ-u.

Političko-stranačkom životu Šibenika poslije petosvibanjskih izbora daje snažan pečat *sve intenzivnija aktivnost HSS*, koju poslije smrti dra Šime Vlašića u jesen 1935. godine predvodi Dane Škarica. Nižu se političke skupštine i manifestacije, obnavljaju se stranačke organizacije u Šibeniku i okolici. Međutim, stranka je po svom unutrašnjem sastavu heterogena s obzirom na uključivanje u njene redove i pripadnika ranijih različitih hrvatskih političkih grupa koje su djelovale u Šibeniku. Za predsjednika kotarske organizacije bivše HSS izabran je Šime Belamarić,³⁶ dok je na čelu gradske organizacije bio narodni zastupnik Dane Škarica.³⁷

Potkraj 1936. godine (15. studenoga) održani su *izbori za seoske općine u Primorskoj banovini*. Stoga je već od početka listopada i u šibenskom području započela intenzivna predizborna agitacija. Na izborima su istupile JRZ, JNS, Ljotićev »Zbor« i biv. HSS (u skradinskoj općini udružena sa SDS u Seljačko-demokratsku koaliciju). U vezi s izborima naročito je ojačala aktivnost HSS. Dane Škarica i Šime Belamarić obilaze redom sela šibenskog kotara, a od strane vodstva HSS iz Zagreba priključio im se Janko Tortić. I vladine snage vrše velike napore da osvoje što više mjesta u općinskim vijećima, pa su u izbornoj agitaciji sudjelovala i dva šibenska ministra dr Marko Kožul i dr Niko Subotić.³⁸ Izbori su održani u četiri vanjske općine šibenskog kotara: Skradin, Tijesno, Vodice i Zlarin. Osim Skradina, gdje je pobjeda liste JRZ-e bila vrlo tijesna,³⁹ HSS je dobila više glasova od ostalih protulista, pa su u Tijesnom, Vodicama i Zlarinu na čelo općina došli pristaše HSS.

³⁵ Isto, 189/14. VIII 1936.

³⁶ Prije prvog svjetskog rata Šime Belamarić je pripadao Starčevićovoj stranci prava. Poslije rata pristupio je Radićevoj HRSS, a 1925. postaje predsjednik mjesne organizacije te stranke u Mandalini kraj Šibenika (gdje je inače živio). Godine 1927. izabran je za potpredsjednika organizacije HSS za kotar Šibenik.

³⁷ Na sastanku pristaša bivše HSS 13. XII 1936. u prisustvu izaslanika vodstva stranke iz Zagreba prof. Jakova Jelašića izabrano je uz Danu Škaricu kao predsjednika slijedeće vodstvo: dr Oskar Novak, potpredsjednik, Dragutin Vidović, tajnik, Jakov Terzanović, blagajnik, Marko Žaja, Nikola Karađole, Marinko Frane Bilić, Stipe Grubišić, Jere Kužina, Vlado Blažević, Stipe Grubišić (pok. Vice), dr Milivoj Ivčić, Ante Bujas, Frane Matić, Mirko Peršen, Krste Živković.

³⁸ *Jadranski dnevnik*, 231/3. X 1936.

³⁹ U općini Skradin glasalo je ukupno 2948 birača; za JRZ glasalo je 1494, a za SDK 1454 birača.

Osim obnavljanja stranačkih organizacija bivše HSS osnivaju se i mnoga kulturno-prosvjetna i privredna društva s naglašenom hrvatskom pa i frankovačkom orijentacijom: ogranci »Seljačke sloge« i »Gospodarske sloge«, Pododbor Matice Hrvatske, povjereništvo »Hrvatskog radiše«, Hrvatsko muzičko-diletanško društvo »Krešimir«, žensko društvo »Hrvatsko srce« i druga. Osjeća se gibanje i u redovima studenata. U ljetu 1936. održana je osnivačka skupština Hrvatskog akademskog kluba »Matija Gubec«. Za predsjednika upravnog odbora kluba bio je izabran Gabro Kužina. Međutim, već u drugoj polovini iste godine u klubu se pojavljuju sukobi između ljevičara i desničara, pa je čak održana i izvanredna godišnja skupština na kojoj je birana nova, lijevo orijentirana uprava. Stoga desničari početkom 1937. godine pokreću akciju za osnivanje novog Hrvatskog akademskog kluba »Stjepan Radić«, a odlukom Banske uprave u Splitu u veljači 1937. HAK »Matija Gubec« je raspušten s obrazloženjem da je »klub prekoračio svoj statutarni krug rada, postupio protiv društvenog poretka... i stvarao raspoloženje za promjenu postojećeg društvenog poretka u zemlji«. ⁴⁰ Osnivačka skupština novog HAK »Stjepan Radić« održana je 9. srpnja 1937, a u pozivu na skupštinu izričito je naglašeno da članovi kluba mogu biti samo pristaše HSS. ⁴¹

Početak 1938. godine u političkom životu Šibenika obilježen je s dva događaja koji su za izvjesno vrijeme podigli političku temperaturu u gradu: izbor Šime Belamarića za senatora i pogibija omladinca Dragutina Belamarića.

Izbori za Senat u Primorskoj banovini održani su 6. veljače 1938. Nosilac liste HSS za cijelu banovinu bio je Šime Belamarić, a nosilac liste JRZ Dušan Novaković (brat ministra bez lisnice dra Nike Novakovića). Izbori su se vršili u Splitu, a glasali su samo banski vijećnici. Od ukupno 159 vijećnika glasalo je 150, i to za listu HSS 89, a za listu JRZ 61. ⁴² Izbor Šime Belamarića izazvao je među šibenskim Hrvatima veliko oduševljenje. Međutim, svega tjedan dana kasnije ovaj uspjeh HSS pomućen je krvoprolićem na Poljani u kojem je izgubio život jedan sedamenaestogodišnji stolarski naučnik, a nekoliko lica je ranjeno.

Mada je organizacija »Zbor« brojila veoma neznatan broj članova i to mahom iz redova srednjoškolaca i studenata (među srednjoškolcima se isticao učenik Učiteljske škole Ante Kovač, a među studentima Roko Kaleb), ipak je vođa »Zbora« Dimitrije Ljotić odlučio da 12. veljače u prostorijama Zemljoradničke čitaonice u Šibeniku održi predavanje »Idejne smjernice novih pokoljenja«. Dolazak Ljotića u Šibenik izazvao je u redovima šibenskih Hrvata veliki revolt koji se pretvorio u burne demonstracije. Dok je 12. veljače 1938. navečer u prostorijama iznad Narodne kavane na Poljani (zgrada se nalazila na mjestu gdje je danas Dom JNA) oko stotinjak slušača pratilo izlaganja Dimitrija Ljotića, pred zgradom su se okupili brojni demonstranti i uz protestne povike počeli su bacati kamenje u prozore čitaonice. Prekinuto je i električno svjetlo. Kad policiji nije uspjelo rastjerati demonstrante, pozvala je u pomoć žandarmeriju. Upotrijebivši vatreno oružje žandarmi su ubili omladinca Dragutina Belamarića i ranili pekara Petra Duila i mehaničara Jerolima Buru.

⁴⁰ *Jadranski dnevnik*, 46/24. II 1937.

⁴¹ Isto, 159/10. VII 1937.

⁴² Isto, 31/7. II 1938.

Kamenjem je ranjeno i nekoliko žandarma. Nakon rastjerivanja demonstrata Ljotić je napustio Šibenik pod žandarmerijskom pratnjom.

Krvoproliće na Poljani silno je uzбудilo duhove u gradu pa se politička atmosfera veoma zaoštrila. Pogreb poginulom Belamariću organizacija HSS je pretvorila u manifestaciju hrvatskih snaga, pa su nad odrom žrtve govorili i prvaci stranke Dane Škarica i Šime Belamarić. A kada je Ljotićevski prvak dr Čedomil Medini u izjavi dopisniku zagrebačkih »Novosti« demonstrante nazvao »komunističkom ruljom«, odgovorio mu je Dane Škarica u splitskom »Jadranskom dnevniku« da u Šibeniku »ne postoji komunistička rulja, već svjesno hrvatsko građanstvo i svjesna hrvatska omladina kojoj je jednako dalek i stran komunizam i fašizam«. ⁴³ Vodstvo HSS očito je iz minulih događaja željelo izvući politički kapital i nije htjelo da se antiljotićevski istup u Šibeniku pripíše drugim snagama već samo HSS-i.

Doista, HSS je tada nesumnjivo najjača politička snaga u Šibeniku i okolici. Stranka se organizaciono učvršćuje. Njen praktični politički rad zasni-vao se na popularizaciji i tumačenju sporazuma od 8. listopada 1937. zaključnog u selu Farkašiću između predsjednika HSS dra Vladka Mačeka i vođa Udružene opozicije Ljube Davidovića, Ace Stanojevića i Joce Jovanovića. Ovim sporazumom predviđalo se rješenje hrvatskog pitanja uspostavom koncentracije vlade od stranaka koje imaju »korijena u narodu«, ukidanjem postojećeg ustava, osiguranjem građanskih i političkih sloboda i parlamentarne vladavine i raspisivanjem izbora za novu ustavotvornu skupštinu koja bi donijela novi ustav pristankom većine Slovenaca, većine Hrvata i većine Srba. Makar da je provođenje takvog programa u život u postojećoj unutrašnjepolitičkoj i vanj-skopolitičkoj situaciji zavisilo o mnogim činiocima, on je mobilizirao hrvatske mase Šibenika. Na političkim skupštinama koje organizira HSS sudjeluju tisuće građana i seljaka iz okolice. Razne proslave i priredbe pojedinih hrvatskih društava i organizacija, a u kojima se okupljaju i koje vode članovi HSS, redovito se pretvaraju u manifestacije Mačeku i Slobodnoj Hrvatskoj (makar da je sam taj pojam bio nedovoljno definiran i politički prilično neodređen). To je pokazala i velika skupština HSS održana početkom srpnja 1938. godine kojoj je uz potpredsjednika HSS ing. Augusta Košutića prisustvovalo još šesnaest narodnih zastupnika HSS iz raznih krajeva Hrvatske. Na toj je skupštini šibenski biskup dr Jerolim Mileta blagoslovio 47 hrvatskih zastava za strankine organizacije u okolici. ⁴⁴

Makar da HSS tada istupa jedinstveno, i to više kao masovni pokret nego kao stranka, nije teško u njoj otkriti lijevo i desno krilo, te umjereni centar. I kao što se iz protivničkog, integralskog tabora izdvaja na krajnjoj desnici neznatna i beznačajna grupa zborasa — ljotićevaca na čelu s drom Medinijem, bivšim samostalnim demokratom, tako se iz HSS izdvaja mala grupa ekstrem-nih hrvatskih nacionalista — frankovaca oko dra Ante Nikolića i Davida Sinčića.

I Nikolić i Sinčić bili su vrlo aktivni u šibenskoj organizaciji HSS. Nikolić je u ljetu 1937. izabran za predsjednika strankine organizacije za gradski pre-

⁴³ Isto, 41/18. II 1938. (»Izjava Dane Škarice«).

⁴⁴ Isto, 154/4. VII 1938.

dio Dolac—Crnica, a radio je i u Hrvatskom radničkom savezu. David Sinčić do kraja 1937. bio je jedan od vodećih ljudi ogranka »Seljačke sloge«, pa se vrlo često pojavljivao u selima šibenske okolice kao predavač o ideologiji hrvatskog seljačkog pokreta. Međutim, kada se u listopadu 1937. konstituiralo pjevačko društvo »Krešimir«, dr Ante Nikolić i David Sinčić postaju prvi i drugi tajnik društva (godinu dana kasnije Nikolić je izabran za predsjednika »Krešimira«, a Sinčić je postao prvi tajnik) pa se odtada njihova aktivnost sve više usmjerava u ekstremnom nacionalističkom (frankovačkom) pravcu.⁴⁵

Politički život Šibenika naročito se uzgibao *raspisivanjem skupštinskih izbora* koji su se trebali održati *11. prosinca 1938.* Skupština, proizašla iz petosvibanjskih izbora 1935. godine još nije bila završila svoj četverogodišnji mandat kada je Stojadinović uspio nagovoriti kneza Pavla da je raspusti i da raspíše nove izbore. Stojadinović je, naime, od izbora očekivao jačanje svojih pozicija. Na izborima su istupile tri zemaljske liste: vladina s nosiocem drom Milanom Stojadinovićem i dvije opozicione, dra Vladka Mačeka i Dimitrija Ljotića. Mačekovu opozicionu listu sačinjavale su stranke Seljačko-demokratske koalicije (HSS i SDS), Udružena opozicija (srbijske stranke Radikalna, Demokratska i Zemljoradnička) te dio JNS s njenim predsjednikom Petrom Živkovićem. Te su se grupe pored nekih zajedničkih gledišta (ali i razlika) našle na okupu u zajedničkom nastojanju da obore Stojadinovićev režim, kao i iz čisto tehničkih razloga, što osobito vrijedi za priključenje Mačekovoj zemaljskoj listi Petra Živkovića koji je po svom programu svakako bio bliži Stojadinoviću nego Mačeku. Međutim, izborni zakon nije omogućavao samostalan istup manjim grupama pa se Živković odlučio za izbornu kolaboraciju s Mačekom.⁴⁶

U Šibeniku su bile postavljene sve tri kandidatske liste, ali je na Mačekovoj listi posebno istaknut kandidat HSS, a posebno JNS, makar da im je nosilac zemaljske liste bio isti (tj. Maček). Kandidat HSS bio je Dane Škarica (zamjenik dr Oskar Novak, liječnik), a kandidat JNS Krsto Bibić, umirovljeni tehničar iz Drniša (zamjenik Dominik Milovčić, trgovac iz Šibenika). JRZ je za svog kandidata postavila dra Slavka Grubišića, liječnika, (zamjenik Vojin Malešević, učitelj). Na listi Dimitrija Ljotića kandidiran je dr Čedomil Medini (zamjenik Lazo Gaica). Zanimljivo je da poslanički kandidat JRZ nije bio dr Kožul, već raniji prvak JNS dr Grubišić. Tako se dotadašnji glavni čovjek režima u Šibeniku u ovom izbornom okršaju našao izvan političke akcije.⁴⁷

⁴⁵ Već na godišnjoj skupštini ogranka »Seljačke sloge« 16. I 1938. David Sinčić više nije bio biran u upravni odbor. Isto, 13/17. I 1938.

⁴⁶ To je izričito naglašavao zagrebački *Hrvatski dnevnik*, organ vodstva HSS. U broju 898 od 5. XI 1938. *HD* piše: »Da je izborni zakon drukčiji, sigurno je da ne bi došlo do ovakvog grupiranja, jer bi svatko nastupio potpuno samostalno«.

⁴⁷ Kožul nije bio u vladi još od njene rekonstrukcije u jesen 1937. Zanimljivo je napomenuti da je Dragiša Cvetković (ministar narodnog zdravlja i socijalne politike u Stojadinovićevoj vladi) kad je stigao u Zagreb da poslije izbora bez znanja Stojadinovića uspostavi kontakt s Mačekom, odsjeo upravo kod Kožula. Kožul, koji je tada stanovao u Zagrebu, dogovarao je taj sastanak preko Ivana Pernara. Usp. Ljubo Boban, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd 1965, 59—60.

Predizborna borba na šibenskom području razmahala se od početka studenoga 1938. Osnovno obilježje predizborne kampanje, kao i u ostaloj zemlji, predstavljala je borba između dviju državopravnih koncepcija — unitarističke i federalističke. U izbornoj agitaciji HSS dominiralo je rješenje hrvatskog pitanja pa se i izborna kampanja vodila isključivo u znaku zahtjeva za rješenje hrvatskog pitanja. U tom smislu izborima je pridavano naročito značenje. Oni su pripremani gotovo kao nacionalni plebiscit. Vodstvo HSS za grad i kotar Šibenik razvilo je veliku izbornu agitaciju za vlastiti program i svugdje se je nastojalo distancirati od onih koji su se samo sticajem prilika vezali uz njihovu listu (npr. JNS).

Na predizbornim skupovima Stojadinovićevih pristaša isticali su se tobožji uspjesi vlade u vanjskoj i unutrašnjoj politici. Govorilo se o smirivanju u zemlji koje je nastupilo omogućavanjem slobode razmjene mišljenja i liberalnijom primjenom zakona, te o poboljšanju ekonomskog položaja seljaštva uslijed smanjenja seljačkih dugova. U izbornoj agitaciji vladin kandidat je imao prednost budući da mu je na raspologanju bio aparat vlasti. I doista, u šibenskom području u vrijeme izborne kampanje zabilježen je i jedan incident s tragičnim završetkom. Nakon velike predizborne skupštine HSS u Primoštenu 27. studenoga, na kojoj je govorio i kandidat na listi dra Mačeka Dane Škarica, došlo je do sukoba između seljaka i žandarma. Žandarmi su pucali u masu i ubili četiri seljaka (dva su seljaka ubijena na mjestu incidenta, a dva su podlegla ranama u šibenskoj bolnici). To je izazvalo opće ogorčenje u gradu, pa su prilikom pogreba primoštenskih seljaka stupili u štrajk i šibenski srednjoškolci da bi mogli sudjelovati u pogrebnoj povorci.

Izborni rezultat je pokazao apsolutnu premoć HSS u gradu i okolici.⁴⁸ Međutim, prema tadašnjem izbornom zakonu, koji je davao prednost vladinoj listi, za narodnog poslanika proglašen je kandidat JRZ.

Godina 1939. donijela je značajne promjene. Sporazum Cvetković-Maček i osnivanje Banovine Hrvatske doveli su i u Šibeniku do promjene u aparatu vlasti, u rukovodećem kadru u ustanovama i nadležstvima kao i u općinskoj upravi u korist HSS. Početkom rujna 1939. raspuštena je općinska uprava. Vođenje općinskih poslova preuzeo je privremeni povjerenik Toma Bumber, koji je odmah izvršio promjene glavaru u selima šibenske općine. No, već potkraj rujna odlukom bana Banovine Hrvatske postavljen je za općinskog povjerenika Dragutin Vidović, tajnih gradske organizacije HSS. Istodobno je premješten kotarski poglavar Šime Urlić, a na njegovo mjesto postavljen Ivo Aničin.

Takvo stanje ostalo je u Šibeniku do sloma stare Jugoslavije u travnju 1941. godine.

⁴⁸ Prema službenom saopćenju u šibenskom izbornom kotaru glasalo je ukupno 15211 birača. Od toga su pojedine liste dobile:

Lista V. Mačeka — (kandidat D. Škarica) 11433, kandidat Kosta Popović 181, kandidat Krsto Bibić 256 glasova.

Lista M. Stojadinovića — kandidat dr S. Grubišić 3118 glasova.

Lista D. Ljotića — Kandidat dr Č. Matini 161 glas.

S u m m a r y

The activity of the various parties in Šibenik between the two World Wars forms a part of political developments in Croatia and Yugoslavia in general. As local organizations, the various parties in Šibenik campaigned with programmes worked out by the central party leadership, while their strength and influence depended on the economic conditions and social structure of Šibenik and its surroundings. The various social layers followed the party whose programme best reflected their wishes and interests.

The author presents the activity of the bourgeois political parties mainly on the basis of the local party press. In the introductory part he analyzes the economic structure of the town and points to the fact that according to the 1931 census about 50% of the population of Šibenik were farmers. As for its national structure, Šibenik was inhabited mostly by Croats, with a small group of Serbs living in the town. All this was reflected in party alignment and in local political conflicts.

During the period of the Vidovdan Constitution Šibenik had all the main political parties that were active in the rest of Croatia. Their activity began with the end of the Italian occupation (the Italians left Šibenik on June 12, 1921). The results of parliamentary and communal elections show that up to 1929 the strongest political group in Šibenik was the Farmer's Party led by Dane Škarica. The farmers maintained this position in the town itself even when the villages in the surroundings of Šibenik came under the influence of Radić's Croatian (Republican) Peasant Party. The assassination in the National Assembly and Stjepan Radić's death had a particular impact on political life in Šibenik. The Šibenik farmers then joined the Croatian Peasant Party, following the example of small bourgeois groups, which did so some time before. As a result, the Croatian Peasant Party became the strongest party in the town.

After the proclaiming of the Sixth of January dictatorship, the structure of party alignment became much simpler. The followers of the Croatian Peasant Party formed a strong Croatian front, which was supported by the Independent Democrats (the group led by Svetozar Pribičević) as opposed to the integral Yugoslav front. The polarization was based on the acceptance or rejection of the regime, or, in terms of political programme, on an integral Yugoslavia or on national equality and the reestablishment of democracy which was destroyed by the dictatorship. The 1935 parliamentary elections showed that the majority of the electorate supported the opposition candidates on Dr Vladko Maček's list. One of the characteristics of party life in Šibenik was the growing separation of extreme Croatian separatist groups and of Yugoslav nationalists from the main political organizations in the town.

After the signing of the Cvetković-Maček agreement and the establishment of the Banovina of Croatia in Šibenik, both the administration and the key personnel in various institutions and government offices were largely changed. All the key posts were taken by the members and followers of the Croatian Peasant Party and this situation was maintained up to the breakdown of old Yugoslavia in April 1941.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

2

Z A G R E B
1972

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Izdavač:
Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, Đ. Salaja br. 3

Za izdavača:
Prof. dr Ljubo Boban

Prijevodi:
Vera Andrassy, dr Mladen Engelsfeld (engleski)

Lektor:
Dr Josip Vončina

Korektor:
Ljerka Mlinar

Za sadržaj priloga odgovara autor